

Trúgv og siðir í sambandi við neyt

Jóan Pauli Joensen

Evnið, sum verður viðgjørt í hesi grein, er trúgv og siðir í sambandi við neyt, serliga um tá kúgv var til tarvs, tá hon kálvaði, tá hon fór út um várið og í sambandi við mjólk og mjólking. Greinin byggir serliga á tilfar, sum Innsavningarnevnd Fróðskaparsetursins læt savna í árunum 1967 og 1968,¹ men eisini annað tilfar úr søvnum og bókmentum verður nýtt.² Flestar eru heimildirnar stuttar og knappar, mest at meta sum fólkatrúarfrásagnir, eisini eru einstøk memorat og onkur søgn í tilfarinum (Honko 1973:56).³ Greinin hevur fingið heitið »trúgv og siðir«; hetta er gjørt, tí ofta er sera torført at meta, um nøkur beinleiðis trúgv liggur aftan fyri tann tíðum gandakenda atburðin. Í nógvum førum er tað heldur ein illvilji móti at bróta gamlan sið enn verulig trúgv — tað er soleiðis um tað, sum verður kallað »normar«.⁴ Ein polskur fólkalívsfrøðingur sigur, at eitt sermerki fyri hugsanina hjá bóndum í tí gamla polska bóndasamfelagnum var tann týdningur, sum gandur og gandatrúgv høvdu. Ein sera stórur partur av tí, sum fólk gjørdur í arbeiði sínum, t.d. tá tey mjólkaðu, kirnaðu o. s. fr., var bundið at gandakendum virkseimi, sum til endamáls hevði at tryggja eydnuna og halda óeydnuni frá durunum. Í gandi hava tíð, staður og umhvørvi nógv at siga eins og, at tað rætta raðfylgið altíð eigur at verða fylgt. Hetta hevði ikki bert týdning fyri gandakent virkseimi, men kom eisini at verða flutt yvir á vanligt skilbundið virkseimi, og hevði við sær móttøðu móti broytingum. Tað var tí sera vandamikið t. d. at taka nýggj amboð í nýtslu ella broyta gamalt arbeiðslag, tað kundi hava óeydnu og vanlukkan við sær. (Dobrowolski 1971:289). Henda hugsan hevur ikki verið óvanlig í tí gamla føroyska bóndasamfelagnum (Brú

1958), hon hevði eisini rúm í huganum hjá sluppfiskimonnum okkara, t. d. tá teir ikki vildu hava flekiborð umborð (Joensen 1975:88). Í bóndasamfelagnum var nógv av hugainnihaldinum fest at tvíbýtinum eydna/óeydna.⁵ Tað er vanligt, kanska serliga í bóndamentanum, at hugsa sær eydnuna sum eina avmarkaða mongd, soleiðis at meira eydna hjá einum vil siga minni eydna hjá einum øðrum — beint tvørturímóti tí, sum liggur í tiltakinum »ein missir ikki, um annar fær.«⁶

Tað hevur ofta verið víst á, at vandi og váði eru góðir stuðlar undir gandavirksemi og gandatrúgv (Malinowski 1954:25f). Tað var altíð ein ávísur váði bundin at neytum og neytahaldi. Kúgvín hevði sera stóran týdning í húshaldinum; áhugin var vendur móti, um hon fór at verða kviðin, um hon fór at mjólka væl og geva góða mjólk, hvussu tað fór at gangast henni, tá hon fór út um várið o. s. fr. Kúgvín kundi verða sjúk og doyggja, hon kundi detta oman, hon kundi sleppast o. s. fr. Hesum høvdu fólk ikki tamarhald á. Summi høvdu eydnuna við sær, onnur ikki. Umframt tað at onnur kristin fólk royndu at tryggja sær eydnuna, so var eisini hugaheimurin hjá fólki fyri einum 200 árum síðani fólkaður við trøllum og huldufólkum, sum eisini royndu at fáa hendur á tí, sum tey kristnu áttu, bæði fólk og fæ. Tey heidnu kundu bróta garð millum sína verð og verð teirra kristnu. Einasta verjan var í nógvum førum at bera seg rætt at og ikki taka óráð fyri — ráðini lógu í tí kenda, óráðini lógu í tí ókenda. Rættur atburður var siðbundin við føstum atferðarreglum. At tryggja seg móti váða og vanda høvdu fólk ávísar siðir fyri, sumt av hesum kunnu vit seta í tann bólkin, sum fólkalívsfrøðingar kalla gand (magi),⁷ annað ikki. Gandur og skil var ofta sam-anvavt. Fólk vildu ikki so fegin siga frá hesum siðum: »Tey gomlu vildu ongantíð fortelja nakað um tað, tey høvdu fyri. Tað nyttaði heldur ikki at spyrja, tí ung fólk finga ikki svar upp á slíkt«, sigur eitt heimildarfólk.⁸

Nógv av teimum siðum og teirri tradisjón, sum vit finna í okkara føroyska heimildartilfari um trúgv og siðir í sambandi við neyt, er kent aðrastaðni í Norðurlondum, um ikki beinleiðis í sama sniði. Hetta er ein siðaarvur, sum vit hava frá landnámsmonnunum, men sum so ofta eru siðirnir hjá okkum einfaldari, og vit finna ikki sama

ríkidømi í mongd og frábrigdi sum í grannalondum okkara. Tað at tað ikki varð talað so nógv »um tað, tey høvdu fyri«, styrkti ikki ta kollektivu tradisjónina, sum ofta bert kom at vera ein veik hóm-ing av fyrbrigdum, í hvussu so er, er ikki annað enn ein hóm-ing at finna í tí tilfarinum, sum er til skjals.⁹

Tá kúgv var til tarvs.

Fyritreytin fyri at ein kúgv kundi mjólka var at hon kvidnaðist og kálvaði. »Teir koyrdu flidnasøð í oyra á kúnni fyri at fáa hana á riðið ella til tarvs«¹⁰ ella »til springs«.¹¹ Hetta hevur eisini verið nýtt til at venda mans hugi at kvinnum (Rasmussen 1959:110). Ein støk heimild úr Hvannasundi sigur:

»at teir plagdu at venda kúgv í ein landsynning á lágætt, tá teir vildu hava kvígukálv burturúr — og umvent á høgætt, tá tey vildu hava tarvkálv — meðan hon var til tarvs.«¹²

Eisini verður sagt, at

»Tað bandið, sum ein hevði á kúgv, tá hon var hjá tarvi, mátti ikki loysast av henni, fyrr enn dagin eftir. Ella gekk hon uppáftur«. (Weihe 1938:76).

Her er óivað hugsanin tann, at bandið, sum ein hevði á kúnni, á ein ella annan hátt ímyndaði sambandið við tarvin, sum ikki mátti slítast ov skjótt. Áhaldið (kontinuiteturin) er altíð av størsta týðningi í gandi. Í fleiri bygdum er tað ikki ókent, at teir plagdu at blaka eitt moldblak ella ein bökk í burðarliðin á kúnni, tá hon hevði fingið springin, men bert í Sandvík visti eitt heimildarfólk at siga frá, at »hetta var fyri at tað skuldi bekoma henni betur.«^{12a} Úr Sørvági verður sagt at teir plagdu at blaka kavablak í staðin fyri mold-bökk.^{12b} Hetta er eisini kent í Haldórsvík.

»Eg minnst til ein gamlan mann, sum plagdi at ansa eftir tarvinum: loysa hann út og binda hann inn, tá yvirstaðið var. Tá tarvurin hevði gjørt sína skyldu, bukkaði hesin gamli maðurin seg niður, tók upp í nevan av sandi og smekkaði í reyvína á kúnni. Hví hann gjørdi tað, veit eg ikki, men soleiðis gjørdi hann altíð. Eg dugi ikki at minnst at nakar annar gjørdi so.« (Johansen 1970:41).

»Gamalt var, at kúgv, ið annars ikki bleiv kviðin, kundi blíva kviðin, um hon varð slept út trettandanátt, ella um fjóshurðin varð sett opin hesa nátt. Omma heimildarmannin, sum hevði tænt í Øravík, hevur fortalt fyri honum, at har høvdu teir einaferð roynt hesi ráð, at seta fjósdýrnar opnar, og ein

húskallur, sum ikki trúði nøkrum sovorðnum, legði seg upp á bitan um náttina. Men tað vildi hann ikki havt gjørt, tí um náttina kom hulduturvurin, og hann var so stórur, at húskallurin mátti standa uppi á bitanum, meðan hulduturvurin sprakk kúnni.¹³

Í øðrum sambandi varð ansað væl eftir, at hulduturvurin ikki kom at kúnni, so uttan vanda hevur hetta ikki verið.

Ill eygu kundu eisini hava týdning, um kúgv varð kviðin ella ikki:

»Var ein maður komin í ringt orð fyri at hava ill eygu, kundi tað vera so mangt, ið hann varð lagdur undir. Var t. d. ein kúgv hjá tarvi, og ein sovorðin maður var har um leiðir, so var hann, um kúgvin ikki kvidnaðist, lagdur undir at hava völdið tað.«¹⁴

Ein fyriboðan (omen) var, at »tá snúðurin fór úr halanum, var kúgvin kviðin«.¹⁶ Hesin siður er kendur enn, »bert er tað ósemja, um snúðurin kemur í ella fer úr, tá kúgvin er kviðin«.¹⁵ Tann kendasta fyriboðan um, hvat slag kúgv var við, var at hyggja eftir, hvønn veg kúgv drakk úr eini á. Vendi kúgvin sær móti streyminum, tá hon drakk, var tað tarvkálvur, sum hon gekk við, og vendi hon sær undan streyminum ella »høvdinum til viks«,¹⁷ var tað kvígukálvur hon var við.¹⁸

Tá kúgv kálvaði.

Tað var gott, um kúgv kálvaði í fyllandi sól,¹⁹ tí tá »júgraðist skjótari«,²⁰ ella við orðunum hjá einum gjáarmanni, »júgrið veksur skjótari í fyllandi sól«.²¹ Kúgv skuldi mjólka betur, um hon kálvaði kvígukálv, verður sagt heima á Sandi,²² men við Gjógv og í Funningi siga teir, at kúgv mjólkaði betur, um hon kálvaði tarvkálv.²³ Í hesum sambandi er vert at nevna, at kvígukálvur kálvaður á flóð varð viðsettur, tí hann skuldi verða dagnakúgv, men varð hann kálvaður á fjøru, varð hann dripin.²⁴ Eisini kann vera víst til, at neyt helst skuldi flettast í fløðandi sjógvi ella á háflóð.²⁶

Í tíðini frá tí kúgv var vorðin kálvsjúk og einar 8 dagar fram, var hon á ásbási, oskbási ella ostbási, sum tað verður kallað. Fyrri liður í orðsamansetingini *ásbásur* (o. s. fr.) tykist at vera upphavliga sama orðið sum fornnorrønt og nýíslendskt *báski* m. í merkingini vandi. Tað eru fleiri dømi um *b*-burturfall í framljóði á føroyskum, (eitt nú í *eita* vb. av eldri *heita*). Ásbásur ella oskbásur kann soleiðis merkja vandabásur og orðið oskamjólk vandamjólk.²⁵ Hetta er sera

áhugavert, tí í teir 8 dagarnar, sum kúgvín stóð á oskbási var hon í vanda. Trøllkonur kundu koma á hana og ill eygu ella ringar tungur kundu hótta hana o. s. fr. Oskamjólkin var eisini sterkari, ikki bert í smakki, men eisini í megi, enn onnur mjólk. Kúgvín var í váða, meðan hon stóð á oskbási. Tað var so nógv, sum ein skuldi geva gætur. Tann, sum tók kúgv á oskbási, skuldi mjólka henni teir fyrstu 8 dagarnar.²⁸ Tað var ógvuliga umráðandi, at einki slit ella íhald var í nøkrum hesar dagarnar, soleiðis skuldi einki berast út úr húsinum ella úr fjósinum, einki mátti lænast úr húsinum »fyri ikki at bera eydnuna út«.²⁷ Ikki máttu tey lata lív (eld), um onkur kom at biðja, »ikki bróta legg, ikki snerkja skræðu, ikki koyra øsku út, altíð skuldi okkurt hanga á skerðingi (er ikki pottur ella ketil, so spjørr og annað), aldri má alt verða tikið upp úr soðnum, altíð biti eftir«.²⁸ »Kom onkur at læna, umbóru tey seg upp á allar mátar — søgdu einki var. Summi høvdu fragd í at senda onkran at læna«.²⁹ Tað var ein hópur av forboðum (tabu), sum skuldu aktast, tá kúgv hevði kálvað. »Tómur pottur mátti ikki koyrast út yvir eldin, meðan kúgv stóð á ássbási; tað mátti fyrst koyrast eitt sindur í hann á gólvinum«. (Weihe 1938:77). Tómur pottur kundi koma at merkja, at eingin mjólk fór at koma í pottin — at kúgvín sleptist.

Sitið var uppi yvir kúgv, sum skuldi kálva. Tá hon vorðin kálvsjúk, skuldi ein maður altíð sita ella standa framman fyri høvðinum á kúnni, til hon hevði kálvað, og »eingin uttan hússins fólk má koma inn í fjósið« (Matras 1924:179). Tey skuldu heingja klova í klinkuna uttanfyri á fjóshurðini, so einki ringt skuldi koma inn (Weihe 1938:77).

Ymist varð gjørt við kúnna, tá hon hevði kálvað, m. a. varð kúgvín bakað. Hetta varð gjørt við eini glóð á einum pottabroti ella tílíkum, sum varð hildið undir jógrið, hetta skuldi hjálpa móti verki (ødem). Gløðurnar ella brandarnir kundu liggja á einum pottabroti,³⁰ eini kolskeið,³¹ einum jarnpetti ella loki.³² Við hesum hitaðu tey kúnna undir búkinum og struku eftir við hondunum.³³ — »tað mátti bert strúkast frameftir«,³⁴ verður sagt úr Nólsoy. Summastaðni nýttu tey hoybak, t. e. at ein hoysoppur varð lagdur yvir gløðurnar, fyri at tær ikki skuldu kólna.³⁵ Summi heimildarfólk nevna eisini vatnbak, t. e. at tey bakaðu kúnna undir búkinum við einum klúti,

sum var vundin upp í heitum vatni. Eg havi sjálvur sæð konu gjørt hetta í Sørvági. Orsøkin til at kúgv varð bakað, var tann, at tey vildu linna verkin aftaná, at hon hevði kálvað. Tað var ikki óvanligt, at kúgvin hevði verk í júgrinum »tað harðnaði og bólignaði. Verkur kundi eisini vera aðrastaðni undir búkinum«. ³⁷ Aðrar heimildir siga, at tað var fyri at fáa kúnna at geva mjólkina betur, ³⁸ fyri at fáa júgrið at linkast, ³⁹ og fyri at kúgvin ikki skuldi fáa forkølilsli ella mjólkarfepur. ⁴⁰ Her er ilt at meta um, hvat er skilbundið og hvat er ikki, men siðurin varð ikki brotin. Eisini var tað vanligt at geva kúnna heitt ella flótt vatn at drekka, tá hon hevði kálvað. ⁴¹ Tá »kúgvin var blivin kálvsjúk, bleiv potturin við vatni hongdur upp yvir grúgvuna ella fyrstaðin«. ⁴² Kúgvin fekk ikki vatnið at drekka, fyrr enn hon var mjólkað. ⁴³ Tær flestu heilmildirnar siga, at vatnið varð hitað á vanligan hátt á komfýri ella fyrstaði, men tað vanliga var, at ein ella fleiri gløður ella brandar vórðu koyrd í vatnið. Í fimm frásøgnum verður sagt, at tað vóru triggir brandar, sum vórðu koyrdir í vatnið. ⁴⁴ Ein sera áhugaverd heimild frá Gjógv sigur, at »vatnið varð ikki fløvað á eldinum, men ein glóð úr grúgvuni varð koyrd í tað, men ikki visti hann hví«. ⁴⁵ Her kann tað hugsast, at vatnið til kúnna leingi hevur verið hitað á tann forna háttin við at koyra brandar ella upphitaðar steinar niður í eitt ílát, seinni hava so fólk hitað vatnið á vanlign hátt yvir eldi, men so koyrt triggjar brandar niðuri. Trítalið er vanligt í sambandi við gand. Annars verður eisini sagt, at tey plagdu at koyra salt niður í fyrsta vatnið til kúnna, ⁴⁶ og summi plagdu at leggja tvey hoystará sum ein kross omaná, summi høvdu eisini knív (stál) í vatninum (Matras 1924:179). Eisini varð hoyvatn kókað til kúnna, »so drakk hon vatnið og át soppin omaná«. ⁴⁷ Hoyggið varð kókað í vatninum, sum hon drakk. Tað er vert at leggja til merkis, at Svabo eisini nevnr hetta. Hann sigur, at tá kúgvin hevði kálvað »gives den varm Vand, hvori er kogt noget Høe. Dette kalder man á brinja. Koen troer man at malke bedre deraf« (Svabo 1959:411). Rasmus Rasmussen gevur okkum eina sera góða lýsing:

»Áður farið var undir kúnna varð hon signað (krossur varð ristur fyri burðarliðirnar á henni). Tá liðugt var at mjólka, vórðu tvey strá lögð á kross omaná froðuna og eitt klæði breitt út yvir, tí eingin mátti síggja mjólkina, meðan hon

varð borðin inn. Síðst fekk kúgvinn flótt vatn at drekka, men áður enn hon fekk tað, vórðu tríggar brandar sleptir niður í. Tá kúgvinn hevði drukkið hetta eldsignaða vatn, varð hon hildin at vera úr øllum vanda.« (Rasmussen 1949:141).

Orsökkin til at tey góvu kúnna flótt vatn at drekka var tann, »at hon skuldi verða skjótari heilvorðin«, t. e. at eftirburðurin ella »tað seinna«, sum tað so ofta verður tikið til, skuldi fara skjótari.⁴⁸ Fleiri staðni, t. d. í Nólsoy, Mykinesi og Hvalba, hevur tað verið siður at lata eitt sindur av rámjólk í vatnið til kúnna.⁴⁹ Hetta var ikki gott fyri hana, tí hon fekk kreppingar av tí. Annars er sagt úr Nólsoy, at »tey lótu eina skeið av rámjólk í nakkakulluna á kvíguni«.⁵⁰ Summi geva sum orsök, at kúgvinn fekk flótt vatn at drekka, at hon »skuldi verða sjúk av at drekka kalt vatn«.⁵¹ »Summi góvu kúnna flótt vatn allan veturin, fyri at hon skuldi mjólka betur«.⁵²

»Tað var menniskjansligt, at eftirburðurin varð krogvaður og burturkastaður, ikki beinleiðis pátrúgv«⁵³ sigur eitt heimildarfólk. Vanligt var, at eftirburðurin varð burturbeindur sum skjótast; at hann var grivin niður, t. d. í køstin, var sera vanligt. Men hann kundi eisini fara aðrastaðni. »Tann, sum fekst við kúnna, bar eftirburðin á áнна ella á sjógvin, tí eingin mátti síggja hann« (Weihe 1938:77). Fleiri aðrar heimildir siga, at eftirburðurin skuldi verða borin á sjógvin.⁵⁴ Tann áhugaverdasta er av Skarvanesi: »Eftirburðurin varð blakaður á sjógvin til fjørukonuna. Ein skuldi taka steinar, koyril, t. e. taratongul við aftur í fjósið. Hetta skuldi vera eydnuberandi«.⁵⁵ Í eini uppskrift eftir Jóan Chr. Poulsen, sum liggur á Fornminnissavninum, stendur:

»Tá ið kúgv hevði kálvað og eftirburðurin borin á sjógvin, vórðu tríggar steinar tiknir frá strondini og lagdir aftur í ílatið, sum eftirburðurin varð borin í. Farið var í fjósið við teimum og í tí teir vórðu tiknir úr ílatinum varð sagt við fagnaðarrødd: »Hetta sendi fjørukonan tær«. Um steinarnir vórðu lagdir í flórin, eins og gjørt var við tara, ið borin varð í fjósið, veit eg ikki«.⁵⁶

Ein heimildarmaður úr Skopun sigur, at hann sum smádrongur plagdi at spæla við ein stein, sum altíð lá í landnyrðingshorninum. Tá hann spældi við hann, segði omma hansara, at hann endiliga mátti leggja hann aftur, tí annars fingur tey onga mjólk.⁵⁷

Av tilvild hevur eitt heimildarfólk fingið at vita, at »tey góvu kúnna eftirburðin ella »tað seinna« at eta, fyri at hon skuldi vilja skjótari til tarv aftur. Hetta mátti ikki tosast um«, heimildarmaðurin

hefur hoyrt tað bert ta einu ferðina, »tað var frá einari gamlari konu, sum segði honum tað í dulsmál«. ⁵⁸ Annars etur kúgv eins og ryssa, tík, súgv og ketta eftirburðin, um hon sleppur til hann. ⁵⁹

Trøllrið og trøllkonur.

Tá kúgv hevði kálvað, var tað vanligt at skera (klippa) av halanum á kúnni, og tað »avskorna taglið« skuldi »stappast í eina veggjarholu í fjósinum« (Dalsgaard 1978:55). Tað eru fleiri heimildir um hetta, eina ta fyrstu hava vit hjá Svabo: »Man afskjær Rumpen, svier den og hænger den over Koens hoved«. (1959:411). Fleiri heimildir vísa á, at halin ikki mátti klippast, fyrr enn kúgvin hevði kálvað. ⁶⁰ Onkur sigur at tey brúktu taglið til tyril, ⁶¹ men tað vanligi sýnist at hava verið, at halataglið hevur verið sett í veggjarholu framman fyri kúnni. ⁶² Í fleiri gomlum fjósum í landinum hava hesir halarnir verið at sæð í grótveggjum. ⁶³ Eitt sindur ymist er, hvussu fram er farið:

»Tey brenna aftur í við ljósinum, sum er í fjósinum og summi spýta 3 ferðir og siga nøkur orð — og so verður halin (tað avskorna, sum skal vera so stórt, at tað passar inn í vaðhornið) settur inn í veggjin ... summastaðni seta tey knívin, sum tey skera halan av við, uppi yvir lendunum á kúnni, og hann skal standa har meðan kúgvin stendur á oskbási« (Matras 1924:179).

»Ullin varð vundin um knívin, sum hon varð skorin av við og knívurin stungin í eina veggjaholu frammanfyri skortin á kúnni«. ⁶⁴ »Tá kúgvin hevði kálvað, vórðu tey longu hárini skorin av halanum og lögð í eina veggjaholu, og knívurin stungin í fjósbitan og hann mátti standa har í tríggar dagar« (Weihe 1938:77).

Flestu heimildarfólkini geva reinføri sum orsök til at halin varð kliptur, men onkur heldur kortini, »at tað hevur verið onkur pátrúgv í sambandi við hetta — einki ilt koma at kúnni«. ⁶⁵ Annars havi eg fingið at vita, at orsøkin til at klipt varð av halanum á kúnni og taglið sett framman fyri hana, var fyri at villeiða trøllkonuna, soleiðis at hon ikki skuldi vita, hvat var aftan og hvat var framman á kúnni, tá hon ætlaði sær at mjólka henni. ⁶⁶ Meginparturin av teimum heimildarfólkum, sum greiddu frá fyri savnarunum hjá Innsavningarnevndini í 1967 og 1968 vistu lítið at siga um trøllkonur o. a. t. Tá var tradisjónin um at vera horvin. Men í bókmentum eru upplýsingar um hetta. Svabo sigur t. d.:

»Det er ikke uden af de Enfoldigste, og vel meget sjelden, at der drives nogen Overtroe, naar Køer have kalvet, f. ex. Man afskjær Rumpen, svier den og hænger den over Koens Hoved; man fører et Lys omkring Hornene, svier nogle Haar af Yveret, mellem Hornene og Kløverne; en Visk Høe legges paa Ryggen; i den første Bytte, hvori den malkes, legges et lidet Trækors, en kniv og et Vitinujra m. v.« (Svabo 1959:411).

Landt (1965:255) sigur nakað tað sama — helst skrivað av eftir Svabo, men eina aðrastaðni sigur hann:

»Trølri, Troldridtet (Trommesyge) er, naar Kreaturet er meget opblæst og lægger sig paa Siden. De eenfoldige troe at det er Hexe, som i Mængde ride paa Kreaturets Ryg, hvorføre de feje det paa Ryggen med en Kost eller fare det over med en Brand; hvorvidt dette Middel er probat behøver jeg ikke at sige« (Landt 1965:196).

Hammershaimb gav í 1843 svenska fólkaminnisfrøðinginum Hyltén-Cavallius hesar upplýsingar, sum hann hevur skrivað upp í skundi:

»Trödl äro stora. Bo uti bergsklyftor och hålor. — Visa sig nattetid efter solens nedgång. Äro mycket farligare än huldufolk. När kreaturen få bakdel forlamad *Tröllriji*, då ha trollen ridit dem. Der i sär vid den tidan korna kalvva. Hindras genom at med en eldbrand sveda litet af håren längs hela ryggen och afskäre något af svansen, som bortkastas.«⁶⁷

Tá kúgv hevði kálvað varð hon sviðin eftir rygginum móti trøllkonum, tey longu hárinu á rygginum verða summastaðni rópt trøllahár.⁶⁸

»Eingin uttan húsfólk mátti koma í fjósið, meðan kálvingin stóð uppá, og ikki mátti farast frá kúnni, fyrr enn hon var heilvorðin ... tí meðan hon kálvaði, hildu tey vist, at trøllkonur og onnur óvætti høvdu vald á henni. Til at styggja alt tilíkt burtur, var siður at brenna hárinu eftir rygginum á henni við einum kertiljósi« (Rasmussen 1949:140).

Her er nevnt at tey sviðu við kertiljósi, tað verður eisini nevnt í fleiri øðrum heimildum,⁶⁹ men í nógvum førum vórðu brandar nýttir.⁷⁰ Tá tey struku glóð, varð »brandur tikin í klovan og sviðið frá halarótini og fram at hornarðinum.«⁷¹ Onkur sigur, at tey sviðu frá halanum og fram millum bøgirnar.⁷²

»Tá trølkona er á kúgv, stendur hon og ristir sær. Ljós verður tá borið runt um hana, og kúgvinn verður signað, og hárinu sviðin úr gron aftur eftir rygginum niður á halan og líka niður í vaðhornið, tá siga tey:

For dens granna Mælk og Smør
da gjør ej som mangen gjør
og sin Ko fortryller« (Weihe 1938:78).

Tá kúgv hevur trøllrið, sita trøllini »á rygginum á kúnni (ríða), hon orkar ikki at reisa seg. Farið verður eftir knívi og brandi, sum verður strokið eftir øllum rygginum. Tey trøll sum sleppa sær undan øðrum, skulu koma fyri tað seinna«. ⁷³ Ein onnur heimild sigur, at »kúgvín stendur púra still og gløir og kvøkkir so knappliga við«. ⁷⁴ Í seðlasavninum til føroysku orðabókina á Føroyamálsdeildini havi eg funnið hesa frágreiðing um trøllkonur og trøllrið:

»Ordet »trøllkona« er her hos os knyttet til gl. overtro. Når en ko eller hest antoges at have »t.«, så var der en pige i bygden, som skulle have et barn, og bevægede man så en glød eller brand og sved med den lige fra halen og fremad langs ryggen til nakken (!) Pigen som sad på dyret, men som var skjult ved Øjenforblændelse, måtte så ned af dyret, og dette blev så bedre tilpas. Min fader troede ikke på den slags, men han har forsøgt dette råd og somme tider har det syntes som om dyret blev roligere. Han mente, at når dette syntes at lindre, måtte det skyldes varmen og kunne man derfor regne med at sygdommen sad i ryggen eller hovedet ... Trøllrið svarer nærmest til kolik. Heste som har »t.« blev i gamle dage ført ud på en længere gangtur, og man stak en tændt tobakspibe i anus på den. Det påstås at hesten »røg« piben på denne måde. Denne fremgangsmåde kan godt blive praktiseret den dag i dag, men dog næppe med samme overbevisning som tidligere«. ⁷⁵

Til hetta er at siga, at eg sum smádrongur minnst meg hava sæð mann festa í pípu og seta hana í reyvina á eini kúgv, sum hevði »trummusjúku« (trøllrið). Hetta var í Sørvági. Tað var vanligt at signa kúnna, áðrenn farið var undir hana fyrstu ferð, aftan á at hon hevði kálvað, t. e. at krossur varð ristur fyri burðarliðirnar á kúnni. ⁷⁶ Eisini signaðu tey hana við at sviða ein kross eftir rygginum við stearinljósi, ⁷⁷ »um eyguni, millum hornini, eftir rygginum og um mjadnarhøvdini. Halan kliptu tey eisini tá og »sviðaðu« ikki tað avklipta, men tað, ið eftir var. Hetta mundi verða gjørt fyri at trøllkonur ikki skuldu koma at. — Tey plagdu eisini at signa neyt, ið vóru óð«. ⁷⁸

Umframt trøllkonur var eisini hugsað um huldutarvin, tá teir sviðu eftir rygginum á kúnni:

»Tey gomlu søgdu frá kúm, ið vórðu leysar um náttina og farnar út, at tær kálvaðu, hóast tær ikki høvdu verið hjá tarvi. Eyðvitað var tað huldutarvurin, tær høvdu verið hjá«. ⁷⁹

Ein heimild frá Gjógv sigur eisini beinleðis um at sviða eftir rygginum, at »hetta varð gjørt, fyri at huldutarvurin ikki skuldi springa kúnni«. ⁸⁰

Tá neytini fóru út um várið.

Nógv av tí, sum varð gjørt við kúnna, tá hon hevði kálvað, líktist tí, sum varð gjørt um várið, tá neytini fóru út; tá »skera tey av halanum og brenna aftur í, og leggja branduttan fyrri fjósgáttina at rúka upp í tey í tí tey fara út um« (Matras 1924:185). Fleiri dømi eru um at neyt skuldu ganga yvir brand t. d.:

»Úr einum fjósi á Kirkju vórðu eitt árið 4 kýr loystar, hetta var fyrsti dagur. Gloymt varð at kasta brand fyrri tær. Tá leyp ein arbeidsskona út við einum brandi, hon fekk blakað brandin fyrri seinastu kúnna, tá hon kom um fjósdýrnar. Tær tríggar komu aftur í fjósið um kvøldið, men tann ið brandin steig um ikki. Hon var omandottin. Ta ferðina royndist brandurin ikki væl« (Dalsgaard 1978:54).

Eisini á Múla »kastaðu tey brandar út«, ⁸¹ og í Svínøi »høvdu tey tann sið at leggja glóð fyrri dýrnar, fyrri at einki ilt skuldi ráma hana«. ⁸² Úr Oyndarfirði er ein heldur nágreinilig frágreiðing:

»Tá neytini fóru út um várið, skildu summi trý hár úr haladuskinum og festu eld í við sváulpinni ella ljósi, meðan tey vóru uppi á. Tað var eisini siður at klippa av halanum og goyma duskin í eini veggjarholu árið út. Sagt verður eisini, at tað var gott at hava okkurt stálkent í lummanum hjá honum, sum rak neyt út fyrsta dag á vári. Tað var móti gandi og spírstungu«. ⁸³

»Fyrstadagin, ið kúgv fer út, skal salt stroyast á ryggin á henni« (Weihe 1938:82). Svabo (1959:411) sigur, at »Naar Kjørene gaee første Dag i Udmarken, binde disse Enfoldige, Traade af forskjellige Farver, i Rumpen af dem, for at de maatte befries fra alt Ont«. »Selatrað-Janus í Skopun seymaði gøtubrá upp í halan á kúnna, tá hon skuldi fara út um várið. Tað skuldi verja fyrri gandi og øðrum illum« (Dalsgaard 1978:55). ⁸⁴ Tað var so mangt, sum kundi henda neytunum um várið, tá tey fóru út, várveik, sum tey vóru, aftaná at hava staðið ein vetur í einum myrkum fjósi, og fódringin var munandi minni fyrr enn í dag. ⁸⁵ Tað er í hesum sambandi vert at nevna, at fólk kundi eisini taka varsil av neytunum; t. d. merkti tað, at neytini stoyttu við halanum upp í rógv, at »nú var grindin nær«. ⁸⁶ »Tá neyt, sum stóðu í fjøruni og drukku sjógv, stoyttu við halanum, tá skuldi koma grind«. ⁸⁸

Mjólkin.

Fólk vildu helst, at kúgv kálvaði á degi, tað var høgligast. Fyrri at fáa hana til tað, skuldi hon mjólkast ein sunnudag seinastu ferð, ⁸⁹

onkur sigur, at »hon skuldi mjólkast fyrrapart seinastu ferð. Varð hon mjólkað seinnapart, kálvaði hon á nátt«. ⁹⁰

Tá kúgvín hevði kálvað, skuldi hon »ikki mjólkast fyrsta málið fyrr enn á háflóð, tá skal hon verða dugnakúgv« (Dalsgaard 1978: 54).

»Kvíga skuldi mjólkast gjøgnum kvisthol fyrsta málið, hetta skuldi vera móti gandi. Eg sá, at teir rivu eitt gamalt fjós niður á Norðtoft. Har vóru fleiri fjalir við kvistholi stungnar inn í vegginn har« (Dalsgaard 1978:54).

Eg havi áður víst á, at tann fyrsta vikan, meðan kúgvín stóð á oskbási, varð mett sum sera vandamikil fyri kúnna. Eisini oska-mjólkín hevði eina megi í sær, sum ikki var uttan vanda. »Ný-mjólkkað undan kvígu mátti ikki drekkast ta fyrstu vikuna. Mjólkín kann drekkast fyrr undan gamlari kúgv enn undan kvígu, tí hon er ikki so sterk sum kvígumjólk«. ⁹¹ »Tey gomlu søgdu, at drongur, ið fekk eina skeið av fyrsta máli undan kvígu, skuldi ikki fáa sjóverk, sama við fyrsta eggi, ið høna varp, tað varð etið í vøttum. Tað var gott fyri at fáa kalva«. ⁹² Í hesum sambandi kann verða víst til, at smádreingir ikki máttu eta kálvahjarta, tí so vórðu teir ræddir, men um teir ótu tað í vøttum, so skuldi ikki bila. ⁹³

Sum áður nevnt var kúgvín í váða, meðan hon stóð á oskbási, og allar broytingar, íhald ella óvanligur atburður kundu verða kúnni til bága. »Tann sum tók kúgv á oskbási, mátti mjólka henni í teir fyrstu 8 dagarnar« (Weihe 1938:77). Fleiri forboð vóru í sambandi við mjólkina, t. d. mátti einki stálkent koma niður í mjólkina, tí so sleptist kúgvín (Weihe 1938:78). Heimildir um, at stál ikki mátti nema mjólk, eru úr fleiri bygdum. ⁹⁴ Um stál nam mjólk, »kom óeydna á kúnna«, ⁹⁵ ella tað »skuldi minka undan kúnna«. ⁹⁶ »Tað mátti ikki henda, at stál nam mjólk; men hví vita tey ikki. Julianna plagdi at hava at Dánjali, um hann ikki ansaði eftir hesum.« ⁹⁷

Mjólk mátti heldur ikki koma í eimin. Tað eru 8 heimildir um hetta. ⁹⁸ Um mjólk kom í eimin, skuldi kúgvín sleppast — ella geldast, sum eisini verður tikið til. ⁹⁹ Hendi tað at mjólk fór í eimin, skuldu tey koyra salt í eldin. »Mjólk mátti ikki koma í eldin, tá skuldi kúgvín føla smertu. Tá vóru tey gomlu knøpp at koyra salt í eldin, sum fór at braka: »Í eldin, í eldin ...« rópaðu tey.« ¹⁰⁰ Eitt heimildar-fólk úr Sandvík minnst ommu sína »gera hetta fleiri ferðir, men

visti ikki, hví tey gjørdu tað.¹⁰¹ Saltið var nýtt til »at ganda úr aftur« við.¹⁰² Eisini verður sagt, at um mjólk fór í eimin, so skuldi man ikki gremja seg um tað.¹⁰³ Úr Oyndarfirði er ein heimild sum sigur, at fólk plagdu at taka til, tá mjólk fór í eimin: »Hann tystir, ið undir er«.¹⁰⁴ Annars verður sagt, at »tá tey gjørdu ketilost, stoyttu tey eitt sindur av mjólkini niður í hvørt hornið av grúgvuni til at leska tær tystu, ið undir vóru« (Weihe 1938:84). Hetta var annars ikki vanligt, tí sum áður sagt frá, skuldi kúgvinn sleppast, um mjólkin fór í eimin. Men her hevur tað verið øðrvísi. Men annars hevur tað verið so, »tá tann sum kom at mjólka kúnni, kom at stoyta nakað niður, mátti hon siga: »Hatta tørvaðist teimum, ið undir vóru«. So fingi tey mjólkina aftur seinri« (Weihe 1938:78). Úr Sørvági verður sagt, at »mjólk av fyrsta máli, hvørja ferð kálvaði, varð koyrd á gólvvið til veittrar og onnur vesin«.¹⁰⁵

»Spírstunga, ring eygu o. t. — Tað er gomul søgn, at »steinur brestur fyri mannatungu«, og trúgvinn á spírstungu og á týðningin av »at hava orðið á« er so livandi hjá okkum øllum, at tað ikki er neyðugt at gera langt av um hetta evni. Fremmand fólk skulu ongantíð síggja niður í mjólkarbiðið; summastaðni hava mjólkingargenturnar biðið undir svintuni« (Matras 1924:183).

Soleiðis skrivar Christian Matras í Varðanum í 1924. At tradisjónin um spírstungu og ring eygu ikki er burturdottin, sæst av, at tað úr øllum teimum bygdum, har savnað varð í 1967 og 1968, verður sagt, at eingin mátti síggja niður í mjólkarílatið. Serliga máttu summi fólk ikki síggja niðuri.¹⁰⁶ Sagt verður, at mjólkingarkonan hevði fyríklæði¹⁰⁷ ella høvuðturriklæðið¹⁰⁸ niður yvir mjólkarílatið, fyri at eingin skuldi síggja niður í mjólkina. Tað vóru ring eygu og spírstunga, sum fólk vóru bangin fyri. Tað verður greitt frá einum bónda, sum hevði verið á Royndarstøðini í Hoyvík, har hann hevði lagt til merkis, at tey einki lögdu oman á mjólkarílatið. Tá hann kom aftur og »segði teimum gomlu, at so varð ikki gjørt í Hoyvík (t. e. lagt oman á biðið), vóru tey ovfarin«.¹⁰⁹ Tey illu eyguni kundu skaða kúnna so hon geldist ella doyði:

»Tey skulu ikki lata alt koma fyri fólkaeygu. Einaferð fingi tey inni á Nesinum ein kálv undan kúnni hjá okkum. Henda kúgv var so góð, at Martinus plagdi at siga, at tey gjørtu ketilost, áðrenn hon kálvaði. Øll høvdu á orði, hvussu góð hon var — og hon small niður, sum hon stóð — av nýrabetendilsi. Tungurnar vóru so ringar hjá nógvum. Einaferð var tað inni hjá systur í

Sandavági. Har stóð ein kúgv til at kálva. Nú kemur eitt fólk inn og sigur: »Hetta er ein góð kúgv, henda kemur at geva nógv — og hon steindoyði, áðrenn hon kálvaði. Spírstunga kemur av øvundsjúku, ið er ein stór synd«. ¹¹⁰

Øvundsdropar eru reyðir dropar í mjólk, sum eru komnir av at okkurt øvundsjúkt fólk hevur øvundað kúnni. ¹¹¹

»Onkuntíð komu smáir smørklumpar omaná mjólkina hjá neytakonunum, og mundi tað helst vera í ringum og køldum veðri, tá ið neytini lógu úti. Hetta kallaðu teir avundsdropar. Teir vóru sagdir at vera reyðir av liti. Tey gomlu tóku onkuntíð so til orða: »Ilt eyga skal einki gott sjá«. Hetta mundi meinast við avundsjúk eygu. Mjólkadyllan var altíð borðin so høgt úr fjósinum og inn í roykstovuna, at fólk, ið sat niðri ikki skuldi síggja niður í hana. Altíð varð roynt at fjala mjólkina fyri fólkæygum«. ¹¹²

»Um 1965 segði maður mær frá, at konan hevði verið so gáløysin at taka róma omanav fatinum, meðan kona við spírstungu sá. Hon hevði orðið á og segði seg ikki hava sætt tjúkkari róma. Frá tí degi var mjólkkin blá undir kúnni, so tey máttu taka hana av. Rómi kom ikki aftur á mjólkina, sum áður var sera feit«. ¹¹³

Eisini verður greitt frá einum bónda, sum ikki vildi vera við í mjólkaeftirlitinum, tí tann, sum skuldi viga mjólkina, hevði ring eygu, tað vistu øll. ¹¹⁴ Tað kom eisini fyri, at ein persónur helt seg sjálfvan hava ring eygu og spírstungu.

»Tað hevði verið onkur har í bygdini, sum ongantíð vildi síggja niður í mjólk-arflatið hjá øðrum — helt seg hava ring eygu ella spírstungu«. ¹¹⁵

Eisini ljóðið frá mjólkini kundi elva fólki at hava orðið á, tað verður tí ofta sagt, at ikki mátti mjólkast so hart, at tað hoyrdist út um fjósið. ¹¹⁶

»Einaferð hevði ein kona sett tvær aðrar til borðs inni í glasstovuni, og hurðin stóð á gloppi. Nú hoyrir matmóðirin í roykstovuni, at onnur, sum sat til borðs, heldur við hina, at henda mjólkkin smakkar ógvuliga væl. »Kann eg ikki fáa hana!« »Nei«, segði hin, »henda mjólkkin er bæði frá fjalli og fjøru«. Matmóðirin hevði tá latið bæði vatn og salt í hana« (Weihe 1938:78).

Tað sum konan vildi fáa var ikki bara mjólkkin, men mjólkareydnuna hjá matmóðurini til sína kúgv. Salt var góð verja móti gandi, spírstungu o. t. At koyra salt og vatn í varð eisini gjørt, tá tey gjørdur ketilost — »tá skuldi einki meina mjólkini«. Ketilosturin var m. a. gjørdur av rámmjólkini ella oskamjólkini. Ketilosturin hoyrði soleiðis til sama vandamikla høpi í sambandi við at kúgvinn stóð á oskbási. »Sama fólk ið skuldi mjólka kúnni, so leingi tey tóku ketilost«. ¹¹⁷

Tann, sum tók kúgv á oskbási, mátti eisini bera ketilostin út (Weihe 1938:77). »Tá ketilostur varð kókaður, mátti ikki lokið takast av pottinum — fyrr mátti mjólkkin kóka í eldin — annars misti kúgvín nógv av mjólkini« (Weihe 1938:77). Hetta skal óivað setast í samband við, at »eingin fremmandur mátti koma inn, meðan tey kókaðu ketilost«.¹¹⁸ Tað hevur verið siður í flestum bygðum at bera av ketilostinum í onnur hús. Hetta var í sær sjálvum váði, tí ein kundi lætt koma at geva mjólkareydnuna burtur, tí skuldi tann, sum bar ketilostin út, fáa nakað aftur í dylluna

»til tess at kúgvín skuldi ikki missa mjólkina. Var mjólkkin frá einum ríkum, var tað eitt kakupetti, men var mjólkkin frá einum fátækum, so var tað ein limur, ið var lagdur í flatið (ella eitt sindur av kaffi og sukri og tvebakkum til at bera heim aftur)« (Weihe 1938:77).

Sum ráð

»Tá spírstunga hevur rakt á kúgv, skal ein taka 3 høsnafarðar, leggja tær í kross og brenna tær og lata tær rúka upp í nösina á kúnni, so skal kúgvín verða still. Heldur maður, at grannin øvundar kúgv hansara, skal hann fara og royta ein sopp úr tvævetursjørð hjá tí, ið hann trýr hevur spírstungu, og geva kúnni« (Weihe 1938:85).

Eg havi nú roynt at vísa á tær umstøður, har trúgv og siðir í sambandi við neyt komu fram. Eg havi roynt at vísa á, hvat fólk gjørdur fyri at tryggja sær neytaeydnu og venda burtur óeydnu. Bæði heiðið og kristið vildi hava lut í somu eydnu. Fólk máttu verja seg fyri trøllum og huldufólkum, men eisini fyri ringum eygum og spírstungu hjá fólk, sum skuldi koma av øvundsjúku. Teimum fólkum, sum høvdu hesi lýti, nýttist kortini ikki sjálvum at øvunda, men tann almenna øvundin virkaði á ein ella annan hátt gjøgnum tey. Tað er áður víst á, at trúgvín upp á ill eygu og spírstungu er ein háttur at flyta sosialar konfliktir, sum ikki kunnu loysast í einum sosialum høpi yvir í eitt yvirnatúrligt ella supranormalt høpi. Nógv av tí sama, sum vit finna í sambandi við neyt, finna vit aftur millum fiskimenn bæði á útróðri og umborð á sluppunum, sum eg í øðrum sambandi havi greitt frá (Joensen 1975 og Joensen 1981).

VIÐMERKINGAR

¹⁾ Innsavningarnevnd Fróðskaparsetursins varð sett 15. februar 1967. Bjarni Niclasen, lærari, var umsjónarmaður hjá nevndini, har hesir vóru limir: Sverri Dahl, antikvarur, Robert Joensen, kommunuskrivari, Mortan Nolsøe, konservator og Jóhannes av Skarði, háskúlalærari. Tjóðlívsnevndin helt áfram við virksimum hjá Innsavningarnevndini til apríl 1973, tá hon varð avtikin. Teir studentar, sum tóku lut í innsavningini, sum Innsavningarnevndin skipaði fyri, vóru: Anna Brimnes, bókavarðarlesandi, Jóannes Dalsgaard, stud. mag., Hans Jacob Debes, stud. mag., Elsa Funding, stud. theol., Bergtóra Hanusardóttir Jensen, stud. odont., Jóan Pauli Joensen, stud. mag. og Eivind Weyhe, stud. mag. ²⁾ Her er talan um annað tilfar í Frásagnasavninum, handrit o. a. Eisini havi eg fingið upplýsingar frá Hjördis Jensen, Fróðskaparsetrinum, D. Barentsen, djóralækna og Torben Diklev, Fornminnissavninum. ³⁾ Sí eisini Joensen 1977:17. ⁴⁾ Honko 1973. ⁵⁾ Sí t. d. Weihe 1938:74. ⁶⁾ Hetta er tað sum verður kallað zero sum game (Foster 1965). ⁷⁾ Eskerød 1947:44 ff. ⁸⁾ 327 Sørvágur. ⁹⁾ Her kann verða víst til Solheim 1952, Alver 1971, Wall 1977 og 1978. Av plástróti fáa eg ikki í hesum sambandi samanborið ta føroysku tradisjónina við aðra norðurlenska tradisjón á hesum øki. ¹⁰⁾ D.J.B. ¹¹⁾ Seðlasavnið til føroysku orðabókina. Hereftir bert nevnt Seðlasavnið. ¹²⁾ 413 Hvannasund. ^{12a)} N. J. O. Sandvík 1968. ^{12b)} K. H. Sørvágur 1967. ¹³⁾ 504 Hvalba. ¹⁴⁾ Jóan Chr. Poulsen: handrit á Fornminnissavninum. ¹⁵⁾ 476/477 Sandur. ¹⁶⁾ D.J.B. ¹⁷⁾ Matras 1924:180. ¹⁸⁾ Dalsgaard 1978:56, 401/402 Oyndarfjørður. ¹⁹⁾ 442 Svínø, 440 Viðareiði, 439 Viðareiði, 480 Sandur, 364 Gjógv, 392 Funningur, 381 Elduvík, 405 Oyndarfjørður, 424 Hvannasund. ²⁰⁾ 392 Funningur. ²¹⁾ 364 Gjógv. ²²⁾ 491 Sandur. ²³⁾ 369 Gjógv, 392 Funningur. ²⁴⁾ Dalsgaard 1978:54. ²⁵⁾ Eg takki Mortan Nolsøe fyri at hava víst mær á hetta. ²⁶⁾ Weihe 1938:77. ²⁷⁾ 405 Oyndarfjørður. ²⁸⁾ Matras 1924:180. ²⁹⁾ 392 Funningur. ³⁰⁾ 513 Fámjin, 378 Elduvík, 367 Gjógv. ³¹⁾ 504 Hvalba, 401/402 Oyndarfjørður. ³²⁾ 401/402 Oyndarfjørður. ³³⁾ 504 Hvalba, 513 Fámjin. ³⁴⁾ Úr Nólsoy H. J. ³⁵⁾ 401/402 Oyndarfjørður. ³⁶⁾ 389 Funningur, 367 Gjógv, 449 Svínø, 413 Hvannasund, 434 Viðareiði. ³⁷⁾ 476/477 Sandur. Aðrar heimildir 367 Gjógv, 401/402 Oyndarfjørður. ³⁸⁾ 513 Fámjin, 378 Elduvík. ³⁹⁾ 323 Sørvágur. ⁴⁰⁾ 389 Funningur, 413 Hvannasund. ⁴¹⁾ 513 Fámjin, 504 Hvalba, 495 Sandvík, 469 Húsavík, 476/477 Sandur, 367 Gjógv, 389 Funningur, 378 Elduvík, 401/402 Oyndarfjørður, 413 og 414 Hvannasund, 433 Viðareiði, 449 Svínø. ⁴²⁾ 469 Húsavík. ⁴³⁾ Rasmussen 1949:141. ⁴⁴⁾ 413 Hvannasund, 401/402 Oyndarfjørður, 389 Funningur, Rasmussen 1949: H. J. Nólsoy. ⁴⁵⁾ 367 Gjógv. ⁴⁶⁾ 389 Funningur, 413 Hvannasund. ⁴⁷⁾ 401/402 Oyndarfjørður. ⁴⁸⁾ 504 Hvalba, 469 Húsavík, 476/477 Sandur, 378 Elduvík, 401/402 Oyndarfjørður, 414 Hvannasund, 444 Viðareiði. ⁴⁹⁾ H.J. og D.J.B. ⁵⁰⁾ H. J. Nólsoy. ⁵¹⁾ 495 Sandvík. ⁵²⁾ 476/477 Sandur. ⁵³⁾ 460 Dalur. ⁵⁴⁾ Dalsgaard 1978:55, 405 Oyndarfjørður. ⁵⁵⁾ T. D. av Skarvanesi 12.5.1979. ⁵⁶⁾ Jóan Chr. Poulsen handrit á Fornminnissavninum. ⁵⁷⁾ T. D. úr Skopun. ⁵⁸⁾ 439 Viðareiði. ⁵⁹⁾ D.J.B. ⁶⁰⁾ Dalsgaard 1978:55, 476/477 Sandur. ⁶¹⁾

513 Fámjin. ⁶²⁾ Matras 1924:179. Rasmussen 1949:141, 378 Elduvík, 367 Gjógv. D.J.B. Kvívík. ⁶³⁾ T. d. í Frammistovu í Elduvík (378), í Heiðriksstovu við Gjógv (367) og á Eystaru Hellu í Kvívík (D.J.B.). ⁶⁴⁾ 378 Elduvík. ⁶⁵⁾ 469 Húsavík. ⁶⁶⁾ D.J.B. ⁶⁷⁾ Kungliga Biblioteket, Stockholm, bind Vs 6, fol. 295-296. Eg takki N.-A. Bringéus, Lund, fyri at hava útvegað mær hesar upplýsingarnar. ⁶⁸⁾ Seðlasavnið. ⁶⁹⁾ 439 Viðareiði, 452 Svínø. ⁷⁰⁾ Dalsgaard 1978:56, 472 Húsavík, 510 Fámjin, 491 Sandvík, 460 Dalur. ⁷¹⁾ Dalsgaard 1978:56. ⁷²⁾ 424 Hvannasund. ⁷³⁾ Jóan Chr. Poulsen, handrit á Fornminnisavninum. ⁷⁴⁾ Seðlasavnið. ⁷⁵⁾ Seðlasavnið. Frá Carl Johan Bech, fyrrv. djóralækna. ⁷⁶⁾ Rasmussen 1949:141, 452 Svínø. ⁷⁷⁾ 439 Viðareiði. ⁷⁸⁾ 452 Svínø. ⁷⁹⁾ Seðlasavnið. ⁸⁰⁾ 367 Gjógv. ⁸¹⁾ 433 Viðareiði. ⁸²⁾ 449 Svínø. ⁸³⁾ 401/402 Oyndarfjørður. ⁸⁴⁾ Sbrt. J. D. er gøtubrá í hesum sambandi tað sama sum jarðarsipan. Tað sum R. Rasmussen í Føroya Floru kallar órøkju, kallaði mamma J. D. gøtubrá. Henda plantan eitur á donskum Liden Trolldurt. ⁸⁵⁾ Kúfóðrini vóru um helvtina minni fyrr. Tilfar í frásagnasvininum um neyt. ⁸⁶⁾ 480 Sandur. ⁸⁷⁾ 452 Svínø. ⁸⁸⁾ 424 Hvannasund. ⁸⁹⁾ Dalsgaard 1978:54, 510 Fámjin, 508, 405 Oyndarfjørður. ⁹⁰⁾ 392 Funningur. ⁹¹⁾ 489 Sandvík. ⁹²⁾ 392 Funningur. ⁹³⁾ Rasmussen 1959:44. ⁹⁴⁾ 392 Funningur, 327 Sørvágur, 424 Hvannasund. ⁹⁵⁾ 327 Sørvágur. ⁹⁶⁾ 424 Hvannasund. ⁹⁷⁾ 293 Funningur. ⁹⁸⁾ 510 Fámjin, 405 Oyndarfjørður, 424 Hvannasund, 491 Sandvík, 392 Funningur, 381 Elduvík, 449 Svínø, 440 Viðareiði. ⁹⁹⁾ 381 Elduvík ¹⁰⁰⁾ 452 Svínø. ¹⁰¹⁾ 491 Sandvík. ¹⁰²⁾ 405 Oyndarfjørður. ¹⁰³⁾ 508 Fámjin. ¹⁰⁴⁾ 424 Hvannasund. ¹⁰⁵⁾ 327 Sørvágur. ¹⁰⁶⁾ 327 Sørvági. Tað er ógvuliga sjáldan, at tað verður serliga skilað til fremmand fólk. ¹⁰⁷⁾ 468 Húsavík, 472 Sandur, 405 Oyndarfjørður. ¹⁰⁸⁾ 327 Sørvágur. ¹⁰⁹⁾ 405 Oyndarfjørður. ¹¹⁰⁾ Frásøgn savnað í Miðvági 1967. ¹¹¹⁾ Seðlasavnið, úr Sandoy. ¹¹²⁾ Jóan Chr. Poulsen, handrit á Fornminnisavninum. ¹¹³⁾ D.J.B. ¹¹⁴⁾ D.J.B. ¹¹⁵⁾ 406 Dalur. ¹¹⁶⁾ 392 Funningur, 327 Sørvágur, Weihe 1938. ¹¹⁷⁾ 439 Viðareiði. ¹¹⁸⁾ 369 Gjógv.

BÓKMENTIR

- Alver, B. G., 1971: Heksetro og trolddom. Et studie i norsk heksevæsen. Oslo.
 Brú, Heðin, 1958: Hitt gamla bóndasamfelagið. Føroyar I, Keypmannahavn.
 Dalsgaard, J., 1978: Søgur og søgubrot. Felagið Varðin. Tórshavn.
 Dobrowolski, K., 1971: Peasant Traditional Culture. Í Peasant and Peasant Societies. Ed. by T. Shanin. Penguin modern Sociology Readings.
 Eskeröd, A., 1947: Årets Åring. Etnologiska studier i skördenes och julens tro och sed. Nordiska Museets Handlingar 26. Stockholm.
 Foster, G. M., 1965: Peasant Society and the Image of Limited Goode Í American Anthropologist 67:2.
 Honko, L., 1973: Metodiska och terminologiska betraktelser. Í Tro, sanning och sägen. Tre bidrag till en folklolistisk metodik. Red. Bengt af Klintberg. Stockholm.

- Joensen, J. P., 1975: Færøske sluppfiskere. Etnologisk undersøgelse af en erhvervsgruppes liv. *Annales Societatis Scientiarum Færoensis, Supplementa nr. 6*. Tórshavn.
- Joensen, J. P., 1981: Tradition och miljö i färöisk fiske. Undir útgávu í bókini *Tradition och miljö*. Liber. Lund.
- Johansen, S. 1970: Á bygd fyrst í tjúgundu öld, Vágur.
- Landt, J., (1800) 1965: Forsøg til en Beskrivelse af Færøerne. Tórshavn.
- Malinowski, B., 1954: Magic, Science and Religion and other Essays. Anchor Books Edition, New York.
- Matras, Chr., 1924: Fornur hugsunarháttur. Í Varðanum, 4. bind 1924. Tórshavn.
- Rasmussen, R., 1949: Sær er siður á landi. Endurminningar. Tórshavn.
- Rasmussen, R. K., 1959: Gomul føroysk heimaráð. *Annales Societatis Scientiarum Færoensis, Supplementa 3*. Tórshavn.
- Solheim, S., 1952: Norsk sætertradisjon. Institut for sammenlignende kulturforskning, Serie B: Skrifter XLVII. Oslo.
- Weihe, A., 1938: Tjóðminni. Tórshavn.

SUMMARY

Folk beliefs and customs concerning cattle in the Faroe Islands.

This article is mainly based on records of tradition at the Faroese Museum and the Faroese Academy as well as information from topographical literature. Most of the tradition material was collected in 1967 and 1968. As in many other communities bound by tradition, many unknown factors are connected with cattle breeding. The traditional thoughts constantly revolved around good and bad luck. Magic practices and various customs were aimed at averting bad luck and securing, or even improving luck with the cattle.

The article contains many quotations and is centred on topics such as the covering of the cow, calving, troll-rides and other supernatural beings, the first days of the spring when the cow was driven out into the fields, and finally on the milk.

The magic practice in connection with the covering was to ensure successful fertilization. Here, as on many other occasions, the evil eye and the evil tongue might have a bad influence. Auguries were taken to discover whether it would be a bull or a cow calf, the latter being the most desirable with a view to the milk production. The calving was by its nature a risky event; the first eight days after the calving were considered to be especially critical, and the cow was said to stand »á oskbási«. The first syllable is probably derived from the Old Norse word »háski« meaning »danger«. So the cow was subject to danger during these days. This meant that a number of taboo rules had to be observed not to challenge the milking luck.

Whereas the tradition of trolls milking the cow and riding on it were prac-

tically unknown in the material collected in 1967 and 1968, there is much evidence to be found in older records and literature. The various customs and magic practices aimed at misleading the trolls, e. g. by cutting a piece of the tail and placing it into the stone wall in front of the cow so that the trolls would not know which was the front and which was the hindquarters, or for instance by burning some hair on the back of the cow, sweeping its back with a broom, strewing some grains of salt on it etc. Eventually the cow was blessed by having a candle moved around it. But also during the first milking days magic was practised, usually by putting various remedies into the milk pail. The first water given to the cow after the calving had to be lukewarm, and some embers were put into the pail. In the springtime, when the cows had been driven out into the fields, embers were laid by the doorstep of the cowhouse, which the cow had to cross. Many of the practices carried out in connection with the calving and the first time outdoors for the cow resembled each other closely.

The milk had the greatest economical value. Precautions had to be taken not only in the critical 8 days, but also during the daily milking and when using the milk. Thus milk must not boil over. Most dreaded, however, were the evil eye and the evil tongue, which might do harm to the milk. The magic practice in this connection sought to prevent strangers from looking into the milk pail or entering the cowhouse, and it was important to milk so noiselessly that it was not audible outside the cowhouse.

Thus, the threats to the cattle were all the unknown and undefinable perils lurking about, supernatural beings and the envy of other people.